

10

ԹԻԻՐՆ ՈՒ ԹԵՐԻՆ

Այս է Յուսաբերի լեզուական սխալներուն խորագիրը. եւ ասկէ աւելի յարմար բառով ալ չէ կարելի որակել՝ Օգոստոս 11ի թիւին մէջ երեւցած յօդուածին բովանդակութիւնը, ուր Պր. Մ. Մ. դարձեալ ասպարէզ կ'իջնէ՝ այս անգամ հեղինակը եւ խճճեմանքի զէնքերով: Առաջին իսկ տողերով՝ հնաքոյր եւ տարօրինակ կ'անուանէ Ի սէր Մեծաստանի մէջ լեզուն. եւ կարգ մը դիտողութիւններէ վերջ՝ հիւժւորութիւն յայտնական պայթիւնով մը կը փակէ յօդուածը:

Ահա՛ իր բառերը.

«Հայր Ներսէս կը հոլովէ. ձմեռ-ձմեռումն, ամառ-ամառումն: Իմ ունեցած քերականութեան դասագիրքերուն մէջ՝ այս բառերը հոլովուած են այսպէս. ձմեռ-ձմեռան, ամառ-ամառան: Ըստ երեւոյթին, Հայր Ներսէս նոր քերականութիւն մը գրած կամ յօրինած է: Հաւանաբար, այդ նոր քերականութեան մէջ գրուած է նաեւ, որ դուրը հոլովենք ո՛չ թէ դրան, այլ դրան:

Այս է ուրեմն Հայր Ներսէսի «Մեծաստան»-ը: Ահսո՞ւ...» Մ. Մ.

Պատասխան

1. — Աշխարհաբարի քերականութեան մեծ վարպետը՝ Հ. Արսէն Այտընեան, ասկէ 90 տարի առաջ, այն է 1866ին, արդէն իսկ կը գրէր.

«Երբորդ հոլովման տակ կ'երթան ժամանակ ցուցող անունները: Ատեմ-ատեմումն, ժամանակ-ժամանակումն, ամիս-ամսումն..., ամառ-ամառումն, ձմեռ-ձմեռումն...» (Քնն. Գերական. աշխարհաբար կամ արդի հայերէն լեզուի, Բ. Մաս, էջ 8):

2. — Այտընեանէն 50 տարի վերջ, աշխարհաբարի քերականութեան երկրորդ հեղինակութիւնը՝ Յովհ. Գաղանճեան, երբորդ հոլովումի իբր տիպար օրինակ կու տայ օր բառը, եւ կ'աւելցնէ նոյն խոմբէն օրինակներ, որոնց մէջ՝ ամառ, ձմեռ (նոր Գերակ. արդի հայերէն լեզուի, տարրական դասընթացք, տպ. Կ. Պոլիս, 1908, էջ 62): Նմանապէս՝ միջին դասընթացքին մէջ, որուն երկրորդ տիպէն ունիմ գրասեղանիս վրայ, 1920ին լոյս տեսած (էջ 26): Իսկ բարձրագոյն դասընթացքին մէջ, համախմբելով ամէն ինչ, աշխարհաբարի հոլովական դարտուղի կամ անկանոն ձեւերու երբորդ տիպարը կը դնէ երեկ-երէկումն բառը, ու կը յարէ:

«Այս տիպարին կը հետեւին ժամանակ ցուցող բառերը. օր, այսօր, կէսօր, շաբաթ, ամիս... ամառ, ձմեռ» (տպ. Կ. Պոլիս, 1910, էջ 137): Յաջորդող հրահանգներուն մէջ ալ յայտնապէս կը գործածէ ամառումն ձեւը (էջ 143):

3. — Մեր օրերուն, Հ. Թադէոս վրդ. Թումանյան, իր «Գործնական Գերակ. արդի հայերէն» տարրական դասընթացքին մէջ (տպ. Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1944ին), կանոնաւոր հոլովումի չորրորդ ձեւին տակ կը դնէ տարի-տարումն բառը եւ կը յարէ:

«Դ. ձեւին կը հետեւին ժամանակ կամ տեւողութիւն նշանակող բառերը. Ժամ՝ ժամումն, օր՝ օրումն, ... ամառ՝ ամառումն, ձմեռ՝ ձմեռումն» (անդ, էջ 38):

Նոյնը՝ նոյն ձեւով կը գտնէք նաեւ երկրորդ տպագրութեան մէջ, զոր հրատարակած է՝ կարեւոր փոփոխութիւններով՝ լեզուաբան եւ քերականագէտ Հ. Եղիա վրդ. Փէշիկեան, հեղինակին մահէն վերջ:

4. — Ամառումն, ձմեռումն ձեւերը կ'աւանդէ նաեւ Փրանսացի անուանի լեզուագէտ Յրեմեիք Յէյտի, իր «Արեւմտահայ աշխարհաբարի քերականութիւն» հատորին մէջ, Փրանսերէն. (տպ. Փարիզ, 1948, էջ 138):

5. — Հր. Աճառեան իր «Արմատական Բառարան»ին մէջ (տպ. Երեւան, 1926, Հտ. Ա. էջ 187-8), ամառն բառին տակ կը գրէ.

«Աճանցման մէջ մտնում է երկու ձեւով. 1°) ամառ, որ հնագոյն եւ հարազատ ձեւն է. ինչ՝ ամառային, ամառայնի, ամառանի...: 2°) ամառն, որ գտնուած է յետին ժամանակի ձեւերում. ինչ՝ ամառնային, ամառնամուտ...:

«Արդի լեզուի մէջ հնասէրները գործ են ածում յաճախ առաջին ձեւերը (ամառանց, սեռ. ամառն եւն.) իսկ միւսները՝ երկրորդ կարգի ձեւերը (ամառանց, ... սեռ. ամառն):

«Լեզուի բարեշրջութեան օրէնքները իրաւունք են տալիս վերջիններին»:

Աճառեանի դատաստանով, երեսուն տարի առաջ ըսուած, մեր յարգելի քննատար՝ Պր. Մ. Մ. կը պատկանի այդ հնախնայներու դասակարգին:

6. — Մալխասեանի Բացատրական Բառարանը (տպ. Երեւան, 1944ին) նախընտրութիւն կու տայ ամառումն, ձմեռումն ձեւերուն:

7. — Ամառումն ձեւը շատ կը գործածուի նաեւ մեր լաւագոյն խմբագիրներէն. ուստի հանդիպած եմ այդ ձեւին՝ լրագիր-ներում մէջ. ու թուելու համար ձեռքս անցած վերջին թիւերէն հատ մը, ահա՛ Յացած վերջին թիւերէն հատ մը, ահա՛ Յացած, 1956, Սեպտ. 15, էջ 3, սխալով Բ, սող 33, վերէն:

Եզրակացութիւն

Քիչ բան պիտի կարենանք փոխել յարգելի Պր. Մ. Մ. ի եզրակացութենէն, զի մը միայն աւելցնելով՝ այսպէս.

«Ըստ երեւոյթին, Հայր Ներսէս նոր քերականութիւն մը գրած կամ յօրինած է»:

Մնացած խորհրդածութիւնները կը թողունք ընթերցողին, եւ յատկապէս Յուսաբերի խմբագրական մարմնին, որպէսզի որոշեն՝ թէ որո՞ւն լեզուն հնաքոյր եւ տարօրինակ:

Ab uno disce omnes կ'ըսէ լատինական առածը: Եւ իրօք, Պր. Մ. Մ. ի հաստատումները կը գերադանցեն զիրար՝ Հայագիտութեան բացասական տեսակէտով: Քանի մը խօսք՝ անոնց մասին ալ:

1. — Թիւրն ու Թերին վերնագիրը՝ տխուր կոչած էինք: Յարգելի Մ. Մ. խոռոված՝ իսկոյն կը գրէ. «Տխուր... Թիւրն Ու Թերին տխուր է ուրեմն. մենք չէինք գիտեր: Կը կարծէինք, թէ պարզապէս խորագիր մըն է»:

Պատասխան. — Պր. Մ. Մ. ի չգիտեմտիւ՜ տխուր բառը չի դադարի խորագիր կամ վերնագիր ալ նշանակելէ: Կը նշանակէ նաեւ պատումում: Եւրոպական ձեւով՝ titulus, titre, titel: Այսպէս կը վիճայեն Հայկազեան, Լուսինեան, Նորայրեան, Աճառեան եւ Մալխասեան բառարանները:

Սեղանիս վրայ ունիմ Գահիրէ տպուած բառարան մը, հայերէն լեզուի հոմանիշներու (Հեղ. Յ. Թ. Գայանեան, 1938ին). հոն ալ միեւնոյնը:

2. — Խորիլ - կարծել - մտածել - համարիլ բառերու նշանակութիւններուն մասին գրելով՝ ըսած էինք. «Զորցանք հատկնալ թէ Պր. Մ. Մ. ի այդքան բժշկողութիւնը (որ կ'ողջէր անպատճառ մտածել գրէինք՝ ուր գրած էինք խորիլ) ի՞նչ նպատակ ունէր»:

Պր. Մ. Մ. եւս, իր կարգին, չէ հասկըցած մեր այս խօսքին իմաստը, որ շատ պարզ էր: Այսինքն՝ թէ աւելորդ էր նման նրբերանգի մը համար՝ խճճել մեր գրութիւնն ու...: Նրբերանգը չի ներկայացուիր պարտադրելով, ոչ ալ հեղինակաւոր չեղում:

3. — Նախընտրած էինք արդիացնել Պր. Մ. Մ. ի պահանջած արդիակաւացնել ձեւը:

Պր. Մ. Մ. կարգ մը խորհրդածութիւններ եւ օրինակներ կը շարէ, կը խառնէ վարժիմ-վարժիմ, աւագիմ եւն... ձեւերու հետ, ուր յանկարծ Պետրոս Դուրեան

նէն ալ տող մը կը յիշատակուի (սուգիլ բառի գոյութիւնը փաստելու համար...?) եւ հուսկ կ'ենթադրուի:

« Եթէ Մարտիանի մէջ արդիականացնել բառը չկայ (ինչպէս կ'ըսէր Հ. Ներսէս), Նոր Հայկական եւ Փէլոսոփիան բառարաններուն մէջ ալ արդիացնել բառը չկայ »:

Ասիկա եղաւ փաստ. ինչո՞ւ Նոր Հայկական եւ Փէլոսոփիան բառարաններուն վրայ չ'աւելցնեն նաեւ Փրանսական Լատուսը, ճարտարական ու չինական բառարանները. չէ՞ որ անոնց մէջ ալ արդիացնել բառը չկայ:

Կրցա՞յ հասկցնել միտքս: Մենք Մալ-խասանին դիմեր էինք՝ որովհետեւ հարցը արդի բառի մը վրայ էր, դոր աւելորդ էր փնտռել զրաբարի կամ հին բառարաններու մէջ:

4. — Վարժիմ-վարժիլ ձեւերուն համար ալ ըսինք՝ որ Պր. Մ. Մ. չի գիտեր, ու չի ալ հասկնար՝ երբ կը բացատրենք, թէ զրաբարի մէջ՝ բայերը իրենց սահմանական եղանակի առաջին դէմքով կը յիշատակուին: Յարգոյ յօդուածադիրը՝ առանց ըմբռնելու այս տարրական կանոնը՝ ելած հակասութիւններ կը գտնէ մեր տղերուն մէջ. հակասութիւններ՝ որոնք կը ծագին այդ հիմնական կանոնին չգոյութենէն, իր մտքին մէջ:

5. — Գրած էինք միշտ՝ տ-ով: Մեր տողերը մէջբերելու պահուն՝ Պր. Մ. Մ. փակագիծ մը կը բանայ, (զրէ՛ միշտ. Մ. Մ.), ուր ստորագրութիւնն ալ իրր կնիք կը դնէ, մե՛ծ հանդիսաւորութեամբ:

Ժամանակին Նայիրիին ալ, առիթով մը, մեր տողերը արտատպած ատեն՝ միշտը միշտի փոխած էր. սակայն, առանց Պր. Մ. Մ. ի հանդիսաւոր փակագիծին (Գ. տարի, թ. 51-52, 1955, Սեպտ. 18, էջ 5):

Յառաջն ալ, եւ ուրիշ շատ թերթեր միշտը կը գրեն դ-ով: Արմենիայի մէջ միայն հանդիպած ենք միշտ՝ տ-ով գրուած ձեւին (1955, Յունուար 26, էջ 1 եւ այլուր):

Տարիներ առաջ գրած ենք այս մասին Մ. Ընտանիքի մէջ (1952, թ. 2, էջ 23), զոհացում տալու համար հարցասէրի մը. հոն համառոտակի բացատրած ենք թէ ինչո՞ւ կը նախընտրենք գրել միշտ: Այստեղ հարկ է քիչ մը աւելի մանրամասնել:

Հայերէնի մէջ ա եւ շ տառերը կը զուգորդուին նուրբ եւ թաւ բաղաձայններու (պ-փ, կ-ք, տ-ք), տալով սպ-սփ, սկ-սք, ստ-սք եւ շպ-շփ, շկ-շք, շտ-շք զուգորդութիւնները:

Օրինակներ. 1° սպաս, փոփ, սկիզբ, սքանչելի, ստանալ, սթափիլ. — 2° շպար, շփոթ, մաշկ, շքեղ, մշտ, Մաշթոց:

Մասնականացնելով. ՇՏ զուգորդութիւնը լեզուական պահանջ է՝ հայերէնի մէջ:

Օրինակներ. աշտանակ, աշտարակ, աշտէ, դաշտ, տաշտ, վաշտ, հաշտ, պարհաշտ, հեշտ, շեշտ, վոշտ, կուշտ, վիշտ, միշտ, ուշտ, նախաշտ, ամպարիշտ, պաշտոն, փամփուշտ, անշուշտ:

Ռիշտ բառը ունի երկրորդ ձեւ մըն ալ՝ ուիշտ (ըստ Առձեռնի). ինչ որ կը զօրացնէ մեր փաստը՝ թէ դ կը զուգորդուի ժին, ձեւացնելով ժդ. ինչպէս՝ նժդեհ, Աժդահակ:

Հետեւաբար՝ ձիՇՏ բառն ալ պէտք է գրել տ-ով: Հր. Աճառեան կը գրէ. «Արեւմտեան զրականում ընդունուած է միշտ, միշտի. իսկ արեւելեան զրականում՝ միշտ, միշտի եւն, ուր տ աւելի համապատասխան է նախորդ շ-ին (հմտ. միշտ, վիշտ, տաշտ, դաշտ, վաշտ եւն): Տե՛ս Հայ. Արմտ. Բառ. Հտր. Դ. էջ 647:

Կը մնայ տակաւին միակ բացառութիւն մը, մշտաբի կամ մշտաբեմի, անյայտ ծագումով: Նախընտրելի կը թուի այս բառն ալ գրել տ-ով:

Ի դիտութիւն Պր. Մ. Մ. ի՞նչպիսիք տողութիւնները կը ներկայացնենք իրր կարծիք, առանց պարտադրելու, փափաքելով որ փակագիծ բանալէ առաջ՝ խորապէս ուսումնասիրէ հարցը:

Հ. ՆԵՐՍԷՍ ՏԵՐ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

Շ Ն Ո Ր Հ Ա Կ Ա Լ Ո Ւ Թ Ե Ա Մ Բ Ս Տ Ա Յ Ա Վ Ե Ն Ք

ԱՐՄԵՆ ԵՐԿԱԹ. — Եգիպտականի: Գահիրէ, 1956, էջ 142:

ԴՈՒՐԵԱՆ ՊԵՏՐՈՍ. — Գերբուսներ եւ նամակներ: Պէյրութ, 1956, էջ 108:

ԵՐԵՄԵԱՆ ԱՐԱՄ. — Աւետիք իսահակեան: Պուշ-նոս Ալիէ, 1956, էջ 58:

ԶԱԽԵԻ ԿԱՅ ԳԱՊՈՐԸ (պատկերազարդ). Հրա-ճահէի Հայոց Թաղական Խորհուրդի: Պէյրութ, 1956, էջ 64:

ԶԱՐԻՖԵԱՆ ՄԱՏԹԵՈՍ. — Ամբողջական դորներ: Պէյրութ, 1956, էջ 656:

ԹԱԳԻՐԵԱՆ ԳԱՐԻԵԼ. — Երբ երկինքը անողոք է: Աղեքսանդրիա, 1950, էջ 288:

ԹԱԳԻՐԵԱՆ ԳԱՐԻԵԼ. — Գորշ գայլը կատար էր: Գահիրէ, 1953, էջ 423:

ԹԵՕԼԵՕԼԵԱՆ ՄԻՆԱՍ. — Գար մը գրականութիւն: Հատոր Բ: Գահիրէ, 1956, էջ 530:

ԻՇԵԱՆ ՄՈՒՇԵԼ. — Հացի եւ սիրոյ համար: Պէյրութ, 1956, էջ 276:

ՄԻԳԱՅԷԼԵԱՆ ՓԱՅԼԱԿ. — Եւս (արձակագիր բացիկներ): Պէյրութ, 1956, էջ 42:

ՆԻԿՈԼՈՍԵԱՆ Թ. Կ. — Նեղամիտք եւ ես եմ աղջիկ դարավերջի: Իսթանբուլ, 1952, էջ 146:

ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ ՆՈՒՊԱՐ. — Ծաղկեփունջ բարոյալից

պատմութեան: Ե: Պէյրութ, 1956, էջ 47:

ՊԼՊԻԼ ԶԱՐԵԼ. — Ծաղկեփունջ: Պուրէշ, հրա-ճահ, 1956, էջ 30:

ՍԱՐԱՅՏԱՐԵԱՆ Ե. ՅԱՐՈՒԹԻՆ. — Հոգին: Երուսաղէմ, 1956, էջ 84:

ՍԱՐԱՅՏԱՐԵԱՆ ԵՐԵՄ. — Ապոստոլութիւն: Թեհրան, 1956, էջ 67:

ՍՐԱՊԵԱՆ ԱՐԱՄԱՅԻՍ. — Զեմի տակ: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1956, էջ 168:

★

ՀՍՍՌ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ՎԱՐՁՈՒԹԵՆԷՆ

ԱՐԱՅՏԱՐԵԱՆ Ս. Գ. — Արդի հայերէնի դերանունները: 1956, էջ 354:

ՄԻՍԱԳ ՄԵՐԱՐԵՆՅ. — Երկերի ժողովածու: Երևան, 1956, էջ 287:

ԳԱՐԻԵԼԵԱՆ Հ. — Հայ փիլիսոփայական մտքի պատմութիւն: Հատոր Ա. 1956, էջ 571:

ՎԱՀԱՆ ՏԵՐԵԱՆ. — Երկեր: 1956, էջ 517:

ՊԵՏՐՈՍ ԱԳԱՄԵԱՆ. — Երկեր: 1956, էջ 517:

ԽԱՉԻԿԵԱՆ Լ. Ս. — Ժ. դարի Հայերէն Զեռագրերի յիշատակարաններ: 1950, էջ 757:

ՀՍՍՌ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻ ՎԱՐՁՈՒԹԵՆԷՆ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՀՍՍՌ ԳԻՏ. ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ

1953, քիւ 1-12
1954, քիւ 1-12
1955, քիւ 1-12

PRIX DE L'ABONNEMENT ANNUEL

ՏԱՐԵԱՆ ԲԱԺՆԵՐԻՆ

Իտալիոյ համար . . . 3000 Լիր
Արտասահմանի համար . . . 6 Դոլար
Մէկ թիւ . . . 250 Լիր = 0,50 Դոլար

Pour l'Italie . . . 3000 Lires
Pour l'Etranger . . . 6 Dollars
Le Numéro: 250 Lires - 0,50 Dollars

Direzione - Amministrazione - Pubblicità - Abbonamenti - Isola San Lazzaro - Venezia (Italia) - Tel. 60-104
Autorizzazione Tribunale di Venezia, 14 Gen. 1954, N. 153 del Registro. - Proprietario: Congr. Mechitarista di Venezia.
Direttore responsabile: P. MESROBIO Dr. GIANASCIAN. - Tipografia Armena di S. Lazzaro in Venezia